

Красюк Т.В.,
канд. юрид. наук, асистент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СПІРНІ ПИТАННЯ ЩОДО ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ

Правильність застосування законодавчої норми прямо залежить від точності формулювання та однозначності розуміння її змісту. У цьому ще раз переконуємося, коли реальність змушує дати чітку відповідь щодо правозастосування того чи іншого положення закону, зокрема ч. 3 ст. 119 КЗпП України, у якій тлумачення ключового поняття «дія особливого періоду», викликає певні труднощі.

Відповідно до ч. 2 ст. 39 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» громадяни України, призвані на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, або прийняті на

військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення воєнного стану, користуються гарантіями, передбаченими ч. 3 та 4 ст. 119 КЗпП України.

Після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку проходження військової служби» від 06.12.2016 р. № 1769 - VII до ч. 3 ст. 119 КЗпП України цю норму викладено у такій редакції: «За працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи, посада і середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб - підприємців, у яких вони працювали на час призову. Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Отже, законодавство зобов'язує роботодавців забезпечувати гарантії працівникам, які проходять службу під час особливого періоду.

Так, багато що залежить від законотворця, проте, як у даному разі, трапляються й об'єктивні причини, що викликають труднощі у правозастосуванні, зокрема відсутність практичних напрацювань через відсутність самого явища – особливого періоду. У зв'язку з відомими подіями, що відбуваються в нашій країні з 2014 року, у роботодавців на практиці почали виникати питання щодо регламентування гарантій, які передбачено для призваних на військову службу працівників ч. 3 ст.

119 КЗпП України, зокрема в умовах особливого періоду в Україні. Основні з них такі: чи діє він на даний момент, а також коли можна вважати його припиненим?

Для правильного виконання положень цієї статті Кодексу слід точно з'ясувати зміст самого поняття «особливий період» та його часові рамки.

У ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6.12.1991 р. №1932-ХІІ вказано, що особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Більш докладне визначення містить Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ який встановлює, що особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Отже, про початок особливого періоду чітко зазначено в Законі. Дія особливого періоду обмежується строками, встановленими для проведення мобілізації, або часом, протягом якого діє воєнний стан і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Вищезгаданий Закон містить визначення терміна «мобілізація». Це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого

самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано. Таким чином, мобілізація – це окремий процес, який має певні часові рамки, і триває від моменту оголошення рішення Президента про її початок і до дати її закінчення. Про це чітко зазначено в п. 5 ст. 4 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»: «Вид, обсяги, порядок і строк проведення мобілізації визначаються Президентом України в рішенні про її проведення». Пунктом 20 ст. 106 Конституції України передбачено, що Президент України приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України. Верховна Рада України протягом двох днів з моменту звернення Президента України затверджує укази про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації.

Важливо зазначити, що протягом 2014 – 2015 рр. було видано Укази Президента України «Про часткову мобілізацію» в такі періоди:

- з 18.03.2014. по 02.05.2014 (45 діб) – Указ Президента України № 303/2014 від 17.03.2014;
- з 07.05.2014. по 21.06.2014 (45 діб) – Указ Президента України № 454/2014 від 06.05.2014;
- з 24.07.2014. по 07.09.2014 (45 діб) – Указ Президента України № 607/2014 від 21.07.2014;
- з 20.01.2015. по 22.08.2015 (210 діб) – Указ Президента України № 15 від 14.01.2015.

Таким чином, остання мобілізація закінчилася 22 серпня 2015 р. Отже, особливий період розпочинається з моменту оголошення рішення про мобілізацію та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудований період для закінчення воєнних дій. З цього визначення випадають два останніх етапи, оскільки рішення про їх введення не приймалося. Проте поняття «час мобілізації» теж не має чіткого визначення, в результаті чого сформувалися різні підходи до розуміння поняття «особливого періоду».

З огляду на це слід звернути увагу ще на одне важливе у цьому контексті поняття – демобілізація, яке може допомогти визначити час закінчення дії мобілізації, а отже, точно окреслити часові рамки мобілізаційного періоду. За Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», демобілізація – це комплекс заходів, рішення про порядок і терміни проведення яких приймає Президент України, спрямованих на планомірне переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на роботу і функціонування в умовах мирного часу, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати мирного часу. Згідно зі ст. 11 вказаного Закону України рішення про демобілізацію, із внесенням його на затвердження Верховною Радою України, приймає Президент України. Оскільки сьогодні такі рішення відсутні, а вищезгаданий Закон не визначає чіткого порядку припинення особливого періоду, встановити дату його закінчення, керуючись нормами Закону неможливо. Більш того, навіть аналіз положень чинного законодавства, Конституції України, Законів України «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу» та інших нормативно-правових актів України не дає можливості встановити важливий момент – завершальний. Отже, зважаючи на це, точна відповідь про часові рамки зазначеного періоду, на наш погляд, є проблематичною.

Підтвердженням цієї тези є позиція судів у вирішенні правової колізії, що виникла не тільки через недосконалість законодавчих норм, а й через інші об'єктивні чинники, зокрема й політичні.

Вищий адміністративний суд України у постанові від 16 лютого 2015 року (справа № 800/582/14), виходячи із системного аналізу норм Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», зазначив, що закінчення періоду мобілізації не є самостійною підставою для припинення особливого періоду – це лише його складова. Аналогічної позиції дотримується відділ правового забезпечення Генерального штабу Збройних сил України. У своєму листі від 20.10. 2016 р. № 316/1/906 Міноборони зазначає, що з огляду на зміст заходів мобілізації та демобілізації, визначених Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», закінчення заходів мобілізації не припинило особливий період.

Разом з тим адміністративний суд у справі №826/18425/15 роз'яснює, що дія особливого періоду обмежується строками, встановленими для проведення мобілізації, або часом, протягом якого діє воєнний стан і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. В умовах відсутності рішення про оголошення війни або мобілізації чи закінчення строків, встановлених для проведення мобілізації, особливий період не діє. Натомість у постанові Верховного Суду від 25.04.2018 у справі № 205/1993/17-ц (касаційне провадження N 61-1664св17) встановлено, що особливий період діє в Україні від 17.03.2014, після оприлюднення Указу Президента України від 17.03.2014 № 303/2014 «Про часткову мобілізацію». Цим рішенням Верховний Суд однозначно сформулював правову позицію щодо тлумачення поняття «особливий період». Крім цього, Верховний Суд у листі від 13.07.2018 р. № 60-1543/0/2-18 щодо визначення тривалості особливого періоду в Україні повідомив: забезпечуючи єдність правозастосовної практики, дотримується правової позиції, згідно з якою особливий період в Україні діє.

Проте остаточну відповідь на питання щодо дії особливого періоду в Україні може дати тільки Конституційний Суд. Офіційне його тлумачення, безумовно, усуне суперечності й неоднозначність розуміння важливого поняття, що сприятиме грамотному застосуванню ч. 3 ст. 119 КЗпП України.